

Pojam krvi u Starome zavjetu: krv koja čisti i krv koja onečišćuje

Dalibor Kraljik,

Biblijski institut, Kušlanova 21, Zagreb

dkraljik@bizg.hr

UDK: 27-242:591.11

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.32862/k1.16.1.1>

Sažetak

Središnji pojam kojim se bavi ovaj članak jest pojam krvi i njezina uloga, značenje i značaj u Starome zavjetu. Autor se bavi pitanjem kako je moguće da je krv u pojedinom starozavjetnom kontekstu sredstvo čišćenja ili posvećenja, a u nekom pak drugom kontekstu tvar koja onečišćuje ili oskvrnjuje, te nudi odgovor na to pitanje na dvije razine. Na prvoj razini svoje teze smatra da je kontekst funkcioniranja krvi ustvari propisan od Boga dok na drugoj razini, nastojeći ponuditi objašnjenje navedene tvrdnje, iznosi argumentaciju kako se kod krvi radi o svojevrsnoj dihotomiji života i smrti gdje krv kada ultimativno predstavlja život funkcionira kao sredstvo koje čisti i posvećuje dok tamo gdje ultimativno predstavlja smrt postaje tvar koja onečišćuje ili oskvrnjuje. Kako bi potkrijepio svoju tezu, autor daje tumačenje i iznosi zaključke o teološkim implikacijama pojedinih starozavjetnih tekstova i pripadajućih primjera koji na to ukazuju. Članak je podijeljen na dva osnovna dijela te je tako u prvome dijelu predstavljen pojam krvi u Starome zavjetu kroz teme odnosa krvi i života, zabrane blagovanja krvi te mjestu krvi u starozavjetnome žrtvenome sustavu. U drugom dijelu analiziraju se pojedini starozavjetni primjeri kojima se daje prikaz krvi koja čisti i posvećuje, odnosno krvi koja onečišćuje i oskvrnjuje.

Ključne riječi: krv, žrtva, žrtveni sustav, Stari zavjet, nefesh, blagovanje krvi, u krvi je život, čišćenje, posvećenje, onečišćenje, oskvrnuće, život, smrt

Uvod

Kad čujemo riječ „krv“, vjerojatno nam je prva asocijacija nekakve medicinske ili anatomske naravi dok nas riječ „krvav“ ili „krvavo“ zasigurno primarno podsjeća na nekakvo nasilje ili možda na ratove, ranjavanje, ubojstva i slično. Navedene su asocijacije dakako točne i prikladne, a nadasve itekako životne. U svakodnevnom govoru upotrebljavamo i čujemo izraze vezane uz krv poput: „hladnokrvno“, „imati krvi na rukama“, „krvoproliće“ i dr.¹, iz kojih možemo vidjeti kako je, figurativno rečeno, krv svugdje oko nas. Krv je neminovno anatomski dio našega življenja, ali čini se kako je ona i na druge načine dijelom naše životne svakodnevice, a zanimljivo je kako su ljudi odavna zaključili da je krv vitalna za život, mnogo prije nego što im je to znanost trebala pokazati i dokazati.

Pojam krvi ima svoje značajno mjesto i u današnjoj kršćanskoj teologiji i crkvenoj praksi (npr. različite euharistijske teologije te mjesto sakramenta euharistije u kršćanskoj teologiji i bogoslužju, kao i različita vjerovanja o euharistijskim elementima kruha i vina), krv je prisutna i u kršćanskom „crkvenom jeziku“ (npr. „Kristova krv čisti moj grijeh“, „Zaštićen sam krvlju Kristovom“, „Naše haljine su bijele poput snijega jer su oprane Kristovom krvlju“ i dr.), u naslovima brojnih kršćanskih himni i pjesama (npr. „Tvoja krv“, „O, dragocjena krv“, „Kada Bog vidi krv“ i dr.), a još više u njihovom sadržaju (npr. „čudotvorna moć u krvi Kristovoj“, „Isusov križ sav pokapan krvlju silno privlači srce moje“, „spašen sam, krvlju Kristovom opran“ i dr.).

No, što nam Biblija govori o krvi? Razumijevanje uloge, značaja i funkcije krvi u Starome zavjetu važno je i nužno za razumijevanje značaja krvi u Novome zavjetu, posebice u kontekstu Kristove krvi i njegove žrtve, te za razumijevanje nekih od temelja na kojima počiva kršćanska teologija, ali i kršćanska vjerovanja i crkvena praksa. Međutim, zbog širine i važnosti teme, bavit ćemo se samo pojmom krvi u Starome zavjetu. No, s obzirom na brojnost pojavljivanja pojma krvi u Starome zavjetu u svim njegovim jezičnim inačicama hrvatskoga jezika, članak se, naravno, ne može baviti svakom od tih pojava ni dubokom i širokom egzegezom istih, već samo odabranim ključnim biblijskim redcima u kategorijama usko povezanima s glavnom temom proučavanja ovoga članka.

Stoga ovaj će se članak baviti pojmom, funkcijom, značenjem i značajem krvi u biblijsko-teološkom smislu u kontekstu Staroga zavjeta, s posebnim fokusom na dvostruko značenje i funkciju krvi, krvi kao tvari koja čisti i posvećuje, ali i tvari koja u određenim okolnostima onečišćuje, odnosno oskvrnjuje. Osnovni predložak za argumentiranje i donošenje zaključaka bit će primarno knjige Pe-

1 I izraze poput „uzavrela krv“, „krv, znoj i suze“, „darivatelj krvi“, „krvno srodstvo“, „svježa krv“, „plava krv“, „crveno kao krv“, „krvoločno“, „piti nekome krv na slamku“, „krvna osveta“, „krvna loza“, „zla krv“, „čovjek od krvi i mesa“, „beskrvan čovjek“, „krvavi novac“, „krvavo zaradeno“ i sl.

toknjižja jer upravo one sadrže prve pojave određenih kategorija i aspekata krvi koje će biti temeljne za razumijevanje teme kojom se ovaj članak bavi. Članak je strukturiran u dva osnova dijela pa se tako u prvom dijelu govori o pojmu krvi u Starome zavjetu koji će se promatrati kroz kategorije odnosa krvi i života, zabrane blagovanja krvi te mjestu krvi u starozavjetnome žrtvenom sustavu dok će u drugome dijelu kroz nekoliko starozavjetnih primjera biti sagledani aspekti krvi koja čisti ili posvećuje, odnosno, krvi koja onečišćava ili oskvrnjuje.

Dakle, krv u starozavjetnom kontekstu ima funkciju čišćenja, ali i funkciju onečišćavanja. Osnovni razlog tomu je taj što je Bog to tako propisao ovisno o kontekstu čovjekove interakcije s krvlju. Bog određuje značenje neke tvari ili materije, poput krvi, i daje joj (propisuje) funkciju ovisno o kontekstu u kojemu se pojavljuje. Tako su, primjerice, sve životinje Božja stvorenja, ali u kontekstu prehrane Bog određuje koja je životinja čista, a koja nečista. Bog, koji je Stvoritelj svega i Vladar nad svime, tako je to odredio i čovjek iako možda razumom ne može dokučiti zašto je to tako, ipak mora imati povjerenja u Boga i biti poslušan njegovu Zakonu. Slično je i s krvlju gdje Bog određuje kada čisti, a kada onečišćuje, i jedino što čovjeku preostaje jest da to poštuje kao Božju suverenu odredbu.

No, na nekakvoj drugoj razini ovoga Božjeg zakona o krvi, na ljudskoj razini koja manjkavo pokušava proniknuti u Božje razloge i namjere, ono što se čini jest da krv u sebi nosi određenu dihotomiju života i smrti tako da je funkcioniranje krvi moguće promatrati kroz ta dva aspekta. Dakle, konkretnije, kada krv u određenom kontekstu ultimativno predstavlja život, ona je sredstvo koje čisti ili posvećuje, a kada ultimativno predstavlja smrt, ona je tvar koja onečišćuje ili oskvrnjuje, što će ovaj članak nastojati pokazati na određenim starozavjetnim primjerima.

1. Krv u Starome zavjetu

Hebrejska riječ za krv je דָּם [*dām*], što vjerojatno dolazi od riječ אָדָם [*ādām*], s obzirom na boju krvi od riječi prikladnog značenja „crven“ (Clippinger 1999), odnosno od riječi אָדוֹם [*ādōm*] koja predstavlja crvenu boju. Također, budući da je Adam stvoren od zemlje, moguće je naći poveznicu i s riječju אֲדָמָה [*ādāmāh*] koja može značiti „tlo“, „zemlja“ ili „zemlja crvenica“. Sam se pojam krvi u svojim različitim jezično-gramatičkim inačicama hrvatskoga jezika u cijelome Svetome pismu² pojavljuje više od 400 puta, od čega samo u Starome zavjetu oko 320 puta. Kratkim pregledom nekih od tih ključnih pojavljivanja vidi se prvo izričito po-

2 U članku se koristi Biblija u izdanju Kršćanske sadašnjosti u online izdanju <https://biblija.ks.hr/> i software Kršćanske sadašnjosti Biblija ver. 4.5, Copyright KS, Zagreb 2002.-2014., autora Maria Esserta i Anđelka Katalenića, te Jeruzalemska Biblija, ur. Adalbert Rebić, Jerko Fućak i Bonaventura Duda u izdanju Kršćanske sadašnjosti Zagreb iz 2003. godine.

javljanje krvi na stranicama Biblije već vrlo rano, u Postanku 4,10, gdje je Kajin prolio krv svojega brata Abela i njegova krv „više“ iz zemlje k Bogu. No, iako se izričito ne spominje, vjerojatno se krv, iako ne ljudska, pojavljuje možda još i ranije, još u Postanku 3, kada je Bog Adamu i Evi nakon počinjena grijeha načinio „odjeću od krzna“, što implicira da je za dobivanje toga krzna bila prolivena krv neke krznene životinje.

Krv u Bibliji katkada ima doslovno značenje i može se odnositi na životinjsku ili ljudsku krv, ali može imati i preneseno značenje pa se tako može, primjerice, odnositi na crvenu boju poput krvi, imati nečiju krv na sebi znači biti odgovoran za smrt te osobe, izraz u kombinaciji krvi i tijela odnosi se na čovječstvo ili fizičkoga čovjeka (Hayford 1995), krv grožđa odnosi se na vino itd. Naravno, u ovome članku nije moguće prikazati sve moguće aspekte krvi, a posebice ne sva tako uistinu brojna pojavljivanja, već se potrebno ograničiti tek na neke vlastitim nahodnjem odabrane najizraženije ili najznačajnije kategorije pojavljivanja krvi i njezina mjesta i značenja u pojedinim događajima o kojima čitamo u Starome zavjetu.

Stoga, općenito gledajući, u Starome se zavjetu krv pojavljuje u više različitih značenja, odnosno konteksta, koje možemo sažeto svesti na nekoliko istaknutih kategorija: 1) krv koja se odnosi na nasilnu smrt, 2) odnos krvi i života, 3) zabrana blagovanja krvi i 4) krv u žrtvenom sustavu (Potts 2000, 193; Morris 1952, 217). Krvlju koja je vezana uz nasilje nećemo se partikularno baviti osim kroz kategoriju odnosa krvi i života kroz koju se može i nju protumačiti i razumjeti jer se tu primarno radi o prolijevanju krvi uzrokovanom nasilnim činom koji u pravilu dovodi do smrti, a vidjet ćemo što to znači u kontekstu krvi kao života i/ili smrti. Prema tome, baviti ćemo se preostalim navedenim kategorijama s važnim teološkim implikacijama koje doprinose boljem razumijevanju uloge i značenja krvi u starozavjetnom teološkom kontekstu, a posebice dihotomije života i smrti koju krv nosi te njezinoj dvojakosti kao sredstvu koje čisti, ali i tvari koja onečišćuje. Za početak, u nastavku će biti sagledan odnos i povezanost krvi i života u okviru Staroga zavjeta.

1.1. Krv i život

Odnos krvi i života kod živih bića neraskidivo je povezan jer bez krvi nema života, a život nužno podrazumijeva krv. Također, tu je odmah potrebno i reći kako je odnos krvi i života u Starome zavjetu usko povezan i sa zabranom blagovanja mesa u kojemu je krv, odnosno blagovanja krvi općenito. No, s obzirom da su oba ova aspekta važna svaki za sebe, razdvojiti ćemo ih u dvije cjeline i pozabaviti se svakim aspektom pojedinačno dok ćemo se ovdje prvo baviti pitanjem odnosa krvi i života.

Tako, kao što smo rekli, u Postanku 4,10 prvo je eksplicitno spominjanje krvi, konkretnije „krvi koja viče iz zemlje k Bogu“. Ovdje se radi o nasilnome oduzimanju života (Abelova od strane Kajina), pojavljivanju smrti i Božjem proklinjanju Kajina, a sve zajedno povezuje prolivena krv (Eyzaguirre 2008, 20). Neobičan je opis krvi koja artikulira, verbalizira, odnosno „viče“, optužuje, poput nekakvoga bića, kao da je živa (ili kao da je u njoj život). Zatim u Postanku 9,4-6 Bog zabranjuje jedenje mesa u kojemu je duša $\psi\text{פֶּשֶׁת}$ [*nefeš*], to jest njegova krv דָּם [*dām*]. Ono na što se posebno fokusiramo jest riječ *nefeš* koja je ovdje prevedena kao „duša“ iako se radi o riječi izrazito slojevitoga i višestrukog značenja. Tako ovisno o kontekstu može nositi različito značenje, a katkada u istome kontekstu može imati više značenja, što predstavlja problem i za naše razumijevanje krvi koja je *nefeš*. A. C. Eyzaguirre (2008, 5–6) daje dobar pregled značenja riječi na različitim mjestima u Starome zavjetu, pa tako ona, ovisno o kontekstu, može značiti „usta“, „grlo“, „vrat“, „udisanje“, „dah“, „glad“, „žudnja“, „čežnja“ i sl., ali i „duša“, „biće“, „princip života“, „životna sila“, „život“, pri čemu su ovih potonjih pet prijevoda ujedno i prijevodi koji bi nekako ponajviše odgovarali smislu ovoga konteksta izjednačavanja *nefeš* s krvlju.

Dakle, krv je ovdje predstavljena od Boga kao tvar koja je ustvari životna sila u tijelu, bez koje tijelo ne može živjeti, bez koje tijelo ustvari ostaje bez života. Također, u nastavku ovih redaka, Bog traži obračun za prolijevanje krvi drugoga čovjeka, za njegov život, i upozorava da će prolijevanje krvi drugoga čovjeka imati iste posljedice za onoga tko je prolio tu krv jer je čovjek stvoren na sliku Božju, što nam opet pokazuje zašto je i koliko je (čovjekova) krv dragocjena i život važan Bogu koji jedini polaže pravo na njih.

U Levitskom zakoniku 17,11.14 ponovno vidimo Božje tvrdnje da je „život živoga bića (*nefeš*) u krvi“, odnosno da „život svakog živog bića (*nefeš*) jest njegova krv“, a isto se ponavlja i u Ponovljenom zakonu 12,23 gdje Bog još jednom izriče da je „krv život (*nefeš*)“, čime se dodatno utvrđuje ta neraskidiva povezanost krvi i života. K. Da-Don (2009, 463) objašnjava *nefeš* „božanskim duhovnim dijelom“ čovjekova tijela koji se nalazi u njegovoj krvi koja jest *nefeš* te tako *nefeš* „kola' kroz sve dijelove čovjekovog tijela, dajući im duhovnu životnu snagu: vid i druga čovjekova osjetila“ što „omogućuje sve njegove radnje, sve djeluje iz snage *nefeša*“.

Nadalje, Bog uz tvrdnju da je krv život dodaje i to da je On dao krv, životinjsku u ovom slučaju, da ona Njemu pripada i da joj je funkcija biti sredstvom pomirenja na žrtveniku za ljudske živote. Jer krv „ispašta za život“, u smislu da je ona žrtveno sredstvo pomirenja s Bogom i cijena okajanja ili pokajanja za ljudski život. Dakle, s obzirom da je krv život, jedino ona može biti zamjena za drugi život, kao jedan život koji je žrtvovan za drugi život (Rooker 2000, 236). B. J. Schwartz (1991, 55–56) još primjećuje i kako je ovo ujedno i jedino mjesto u (hebrejskoj) Bibliji gdje se navodi kako je žrtvena krv sredstvo otkupljenja ljudskoga života dok je na svim drugim mjestima žrtvena krv sredstvo čišćenja od grijeha.

Dakle, iz svega do sada navedenog može se zaključiti kako je prema starozavjetnom poimanju krv na neki način okosnica, pretpostavka ili središte fizičkoga ljudskoga života. Reyburn i Fry (1997, 204) smatraju kako poimanje toga može biti različito u različitim narodima i kulturama, tako da za nekoga to mogu biti glava, prsa, bubrezi, jetra i dr. dok je u hebrejskom vjerovanju to bila krv. No, ono što je upitno i što ne možemo sa sigurnošću utvrditi jest je li to već bilo postojeće hebrejsko uvjerenje koje Bog samo koristi iz njihovoga društveno-kulturološkog konteksta ili je ono takvim postalo tek kad im je Bog to tako objavio.

U svakom slučaju, ovi su redci, u kojima Bog kaže da je krv život, važni kako bismo uvidjeli koliko Bogu krv ustvari znači, koliko je za Njega dragocjena i koliko je na neki način „posesivan“ prema njoj jer je to važno imati na umu za razumijevanje svega onoga što ćemo dalje proučavati u kontekstu krvi. Dakle, Bog kaže da je u krvi život, štoviše, da je krv život, a On je Tvorac života i vlasnik svakoga života te tako svako prolijevanje krvi ugrožava taj od Boga poklonjeni život, taj svojevrsni od Boga dani „životni princip“, koji samo Njemu pripada; On ga daje, On ga jedini smije uzeti, odnosno dopustiti njegovo uzimanje (Lyon 1988, 366; Brichto 1976, 22). Zato krv ima trajnu, životnu vrijednost, zato je ona uvijek važna i dragocjena, stoga se prema njoj treba odnositi s najvećim poštovanjem jer ona, kao i svaki život, pripada Njemu. I kao takva, zbog svoje uske i očigledno uzročno-posljedične povezanosti sa životom, i smrću, krv postaje u Božjim očima najveći žrtveni prinos koji mu je moguće prinijeti (Elwell i Wesley Comfort 2001, 227).

U daljnjim ćemo se redcima baviti temom zabrane blagovanja krvi, koja je upravo uzrokovana i utemeljena na uvjerenju da je u krvi život te u poveznici sa svime prethodno navedenim o odnosu krvi i života tako dobiti potpunije razumijevanje ove od Boga dane zapovijedi.

1.2. Zabrana blagovanja krvi

Ovdje se prvo trebamo barem nakratko vratiti u Postanak 9,4 gdje vidimo Boga kako blagoslivlja Nou i njegove sinove i zapovijeda im: „...ne smijete jesti mesa u kojem je još duša, to jest njegova krv“ ili kako to ovdje navode neki drugi relevantni prijevodi poput English Standard Version (ESV) i New American Standard (NAS), zabranjeno je jesti „meso s njegovim životom, to jest s krvlju.“ L. Morris (1955, 81) smatra da je razlog zabrane jedenja mesa u kojemu je još krv taj što je krv u mesu usko povezana sa životom te tako prolijevanje krvi ukazuje na ugrožavanje i okončavanje života. Dok je krv u mesu, tijelo je živo, a kad se krv počinje odvajati od mesa, nastupa odumiranje, a u konačnici i smrt tijela. Zato krv treba biti poštovana kao životna supstanca i kao takva ne smije se jesti.

Walton, Matthews i Chavalas (2000, 39) ukazuju i na to da meso općenito nije bilo uobičajeno i učestalo jelo kod drevnih naroda, već da su životinje više drža-

ne kao izvor vune, dlake, mlijeka i sl., te da je meso ustvari bilo za jelo tek kad bi neka životinja uginula. Iz Postanka 9,3 vidljivo je da životinje nisu zabranjene za jelo, ali jedenje krvi jest te je ispuštanje krvi životinje iz njezina tijela, odnosno mesa koje će se jesti, pokazatelj iskazivanja poštovanja prema od Boga danom životu koji je u krvi, a koji je sada oduzet od strane čovjeka kojemu on ne pripada. Važno je naglasiti da Bog ne izriče ovu zabranu samo Noi i njegovoj obitelji, već i cijelom budućem narodu zabranjuje jesti krv jer se ova zapovijed u sličnom obliku ponavlja i na drugim mjestima u Pismu.

Tako u Levitskom zakoniku 17,1-14 vidimo kako Bog zabranjuje, ali ovaj puta cijelome izraelskome narodu, pa i pridošlicama u narodu, jedenje, odnosno blagovanje krvi. Ranije smo već govorili o povezanosti života i krvi o kojoj čitamo u ovim redcima tako da ćemo se ovdje više usredotočiti na samu problematiku konzumiranja krvi. Dakle, zaklati za žrtvu prikladnu životinju (npr. vola, ovcu ili kozu) u prehrambene svrhe, ali tako da se to ne učini pred Šatorom sastanka kao prinos Bogu (Fleming 1994, 59; Walvoord i Zuck 1983, 199; Carson 1994, Lev 17:1), nosilo je krivicu za prolivenu krv te životinje, odnosno za njezin oduzeti život, i kazna je bila rigorozna: odstranjivanje iz naroda (Lev 17,1-9). Čini se i kako Bog time vjerojatno želi prevenirati idolopoklonstvo i možda neke stare običaje gdje bi se kod klanja životinje njezina krv izlivala u čast i zahvalu jarcolikim božanstvima/demonima (satir, pan, faun i sl.), što je bio egipatski običaj (Fleming 1994, 59; Carson 1994, Lev 17:1; Keil i Delitzsch 2002, 593; Freeman i Chadwick 1998, 154; zato Bog i govori o „bludu s jarcima“), i stoga točno propisuje kako i pod kojim uvjetima životinjsko meso može biti konzumirano.

Ono što dalje vidimo u Levitskom zakoniku 17,10-14, uz trostruko ponavljanje da je krv život jest i opetovano ponavljanje zabrane blagovanja krvi. Tako je općenito zabranjeno blagovanje bilo kakve krvi i Izraelcima i strancima među njima, a životinja koja nije prikladna za žrtvu mogla je biti pojedena, ali je krv trebala biti prolivena i zatrpana zemljom, vjerojatno kako ne bi bila ni na koji način oskvrnuta nekim drugim vanjskim dodiranjem ili utjecajem ukoliko bi ostala na površini.

Uz to što je krv život krv je zabranjeno jesti i zato što je ona, kako smo već ranije rekli, namijenjena od Boga kao žrtveno sredstvo okajanja i pomirenja s Bogom, a ne da bude sredstvom hranjenja i okrepe ljudskoga tijela (Lev 17,11). Spekulativno, jedan od razloga zabrane može biti i u tome što su drevni narodi iznimno cijenili životinjsku krv i njezinu visoku nutritivnu vrijednost bogatu proteinima i smatrali su da je u njoj snaga i moć, tako da su čak meso i krv okrutno uzimali od živih životinja (primjerice, još uvijek danas afričko pleme Masai u Keniji i Tanzaniji ima običaj pijenja životinjske krvi jer vjeruju da daje snagu i izdržljivost, a krv uzimaju iz krave koju ne usmrte, već na poseban način samo izvuku potrebnu količinu krvi i ostave je na životu), pa stoga Bog Izraelcima zabranjuje blagovanje krvi jer želi odagnati njihova praznovjerja i spriječiti (poten-

cijalna) idolopoklonstva te im ponovno dati do znanja da jurisdikcija nad ovom vitalnom, životnom supstancom, i životom, isključivo pripada Njemu (Sperling 1992, 761–763; Lee 2019; Spence 2004b, 139).

Ponovljeni zakon 12,15-16.20-27 ponovno izriče zabranu blagovanja krvi i to da je krv život, a to se ponavlja i u Ponovljenom zakonu 15,23, s razlikom da Ponovljen zakon 12 u odnosu na Levitski zakonik 17 sada više ne propisuje nužnost prinošenja životinje namijenjene za jelo pred Boga u središnje svetište. No, zabrana blagovanja krvi i dalje je na snazi (MacDonald 2016, 195; Walvoord i Zuck 1983, 284). Slična zabrana blagovanja krvi iskazna je i u Levitskom zakoniku 3,16-17 i 7,22-27, ali jedan dodatni element koji ovdje treba ukratko spomenuti jest loj, koji se spominje i u 17,6, ali ne u smislu izričite zabrane konzumiranja kao u prethodna dva slučaja.³ Dakle, loj ili salo također nije dopušteno jesti i on pripada Bogu, no nije u potpunosti jasno zbog čega je to tako jer to nije nigdje jasno objašnjeno kao što je to na više mjesta izraženo za krv i njezinu povezanost sa životom. Jedan od razloga možda je taj što je masni ili saleni dio na životinji drevnim narodima predstavljao njezin najbolji ili najbogatiji dio i kao takav je kod prinošenja žrtve pripadao Bogu (Carson 1994, Lev 3:1), a moguće je i da su Izraelci smatrali da je u životinjskoj masti/salu njezina snaga i stoga kao izvor te snage pripada „Davatelju snage“ (Hartley 2002, 41). Također, moguće je i da se jednostavno radi o prehrambeno-zdravstvenim razlozima gdje Bog na neki način iskazuje svoju brigu za zdravlje Izraelaca i ne dozvoljava im jesti ove možebitno nezdrave dijelove životinjskog mesa, kao što je to slučaj i s nekim drugim zabranama (npr. propisane čiste i nečiste životinje za jelo, opomene koje se odnose na pijenje opojnih pića i prejedanje, zapovijedi o higijeni, upute o zaraznim bolestima i sl.; MacDonald 1995, 145; MacArthur 2013, 162; Weisman). U svakom slučaju kazna za konzumiranje loja/masti/sala ista je kao i za konzumiranje krvi: iskorjenjivanje iz naroda (Lev 7,25.27).

Vratimo se na kraju ove cjeline još jednom na krv koja je u našem fokusu. Dakle, uzevši u obzir sve do sada rečeno o odnosu krvi i života, možemo pojednostavljeno utvrditi da dokle god je u čovjeku ili životinji krv, to se smatra živim bićem, stoga je jedenje mesa u kojemu je još krv na neki način u biti jedenje još živoga bića, „jedenje njegova života“, što Bog zabranjuje jer život pripada Njemu. Nejedenje krvi, njezino izlivanje na žrtvenik ili ispuštanje na zemlju, dakle, predstavlja konkretan vidljiv način iskazivanja poštovanja prema tome

3 Uz loj možemo ovdje samo ukratko spomenuti i još jedan anatomski dio s čiste životinje koji Izraelci, odnosno Židovi, iz zanimljivih razloga ne konzumiraju, a radi se o tzv. *gid hanaše*, odnosno lat. *nervus ischiadicus*, koji se nalazi u „stražnjem dijelu natkoljenice“ (Da-Don 2009, 305–307) ili kako se navodi u Post 32,33 radi se o „kukovnoj tetivi što se nalazi na bedrenom zglobu“. Razlog zašto ne jedu ovaj dio objašnjen je u istome biblijskome tekstu, dakle, zbog toga što je na tome mjestu bio iščašen Jakovljevi bedreni zglob kod hrvanja s anđelom.

živome biću, odnosno prema životu koji je od Boga dan, kao i prema samome Bogu (Balentine 2002, 148).

1.3. *Krv u žrtvenome sustavu*

Krv se u starozavjetnom obredno-ceremonijalnom sustavu ponajviše jasno vidi u sustavu prinošenja životinjskih žrtvi gdje krv ima svoje važno mjesto te vidljivu i esencijalnu ulogu i značenje zbog svega onoga što ona predstavlja. No, prije nego što uđemo u sam značaj i značenje krvi u starozavjetnom žrtvenom sustavu izraelskoga naroda, prvo kratko pogledajmo starozavjetni geografski i religijsko-kulturološki kontekst okolnih naroda i ulogu koju je krv imala u njihovom žrtvenom sustavu. Naime, ono što je zanimljivo jest da krv nije bila osnovnim elementom žrtvovanja niti je imala ikakvu posebnu funkciju ili značenje u žrtvenim obredima ni jednog drugog drevnog bliskoistočnog ili mediteranskog naroda osim Hebreja (Izraelaca; Pack 2005), odnosno eventualna pretpostavka da su svi drevni semitski narodi općenito smatrali da je „u krvi život“, da je povezana sa životom, da je krv „božanska“, nije nužno točna. U nastavku slijedi pregled ključnih zaključaka istraživanja Dennisa J. McCarthyja (1969, 166–176; 1973, 205–210) koji to argumentiraju.

Dakle, krenuvši od naroda Mezopotamije, žrtva bogovima bila je svojevrsnim banketom i sastojala se od nekakvog jela koje bi bilo posluženo bogovima. Iako je smatrano da ljudska krv potječe od bogova, jer je sam čovjek stvoren iz zemlje pomiješane s krvlju ubijenoga boga, krv nema svoje posebno ili božansko značenje u žrtvenom obredu. Također, krv, za razliku od, primjerice, vode ili ulja ili mlijeka i sl., nema značaj u njihovim obredima čišćenja i posvećivanja, što je izrazito drukčije od hebrejskoga poimanja gdje je upravo krv sredstvo čišćenja i posvećivanja. Hetiti pak u svojim žrtvenim prinosima imaju žrtve ljevanice, ali ne nužno krvi, već vjerojatnije pića u kontekstu žrtvenoga banketa. Također, u religijskoj praksi Egipćana žrtvena krv nema značaja, već se ponovno radi o jelima kojima se „hrani“ bogove. Nadalje, nastavlja McCarthy, kanaanski i grčki obredi imaju element prinošenja žrtve pri čemu se u banketu s bogovima spaljuje onaj dio koji pripada bogovima, ali se tu krvi ne pridaje neki poseban značaj, u smislu da bi bila božanska ili da bi pripadala isključivo bogovima. Ugariti su na sličan način imali žrtve paljenice i svojevrsne žrtve pomirnice, ali niti kod njih krv nema obredni značaj. U babilonskim pak spisima McCarthy pronalazi motiv krvi, ali u smislu da krv pripada bogovima smrti, a ne da je u njoj život. Također, i u grčkim je mitovima moguće pronaći krv koja je povezana s podzemljem, na neki način i s mogućnošću prividnoga ili privremenoga oživljavanja mrtvoga u kultu mrtvih, ali je tu ipak veći naglasak na smrti nego na istinskome životu. Kod Hetita, i u semitsko-egijskom drevnome svijetu općenito, krv je također povezana sa smrću, a ne sa životom. Dakle, zaključno, McCarthy ne tvrdi da i

drugi drevni narodi nisu prinosili žrtve i prolijevali krv pri tome, već smatra da je poimanje krvi kao života i njezine božanske pripadnosti jedinstveno svojstveno samo Hebrejima, odnosno Izraelcima.

Dakle, zbog svoje bliske povezanosti sa životom o kojoj smo ranije govorili, posebice u kontekstu Levitskog zakonika 17,11 gdje smo vidjeli važnu ulogu krvi kao sredstva otkupljenja života, krv ima posebno značenje u starozavjetnom ceremonijalnom, odnosno obrednom bogoštovnom sustavu, a posebice u prinošenju životinjskih žrtvi. No, prije same „zakonske“ uspostave toga sustava vidimo već u Postanku 4,3-4 kako Kajin prinosi žrtvu od zemaljskih plodova, a Abel od svoje stoke (vjerojatno su obje bile žrtve paljenice). Za Kajinovu je žrtvu jasno da nije došlo do prolijevanja krvi dok za Abelovu, iako to nije opisano, možemo pretpostaviti da je morao prolići krv prinesenih životinja. Štoviše, prema nekim tumačenjima (MacDonald 2016, 38; The Open Bible 1998, Gen 4:5) razlog zašto Bog nije prihvatio Kajinovu žrtvu jest upravo u tome jer je bila „beskrvna“, a krv je bila nužna da bi žrtva bila valjana.

Nadalje, u Postanku 8,20-21 Noa kao zahvalu Bogu za spasenje od potopa podiže žrtvenik, prvi u Bibliji, i prinosi žrtve paljenice, nakon čega Bog daje obećanje da neće više nikada na takav način uništiti život na zemlji. Iz teksta nije vidljivo kako je to točno Noa učinio, odnosno, kako je postupao s krvlju, ali ono što je jasno jest da je zasigurno morao prolići krv ovih životinja koje je prinio i sažgao na žrtveniku. Zanimljivo da odmah nakon toga Bog blagoslivlja Nou i njegove sinove i zapovijeda im da ne smiju jesti meso u kojemu je krv niti prolijevati krv drugoga čovjeka te im ustvari tu prvi put govori o povezanosti krvi i života (Post 9,1-6).

Kod sklapanja saveza između Boga i Njegova naroda u Izlasku 24,3-8 vidimo da mu prvo prethodi prinošenje žrtvi paljenica i pričesnica, gdje Mojsije u žrtvenom obredu krv ovih zaklanih životinja jednim dijelom izljuje kao žrtvu na žrtvenik, a drugim dijelom iste te krvi škropi izraelski narod. Ono što nam je jasno u ovom postupku jest da je izlivanje krvi na žrtvenik dio obreda prinošenja žrtve dok čin škropljenja naroda pak ima svoje dodatno obredno značenje. Dakle, Mojsije ovim škropljenjem ustvari krvlju pečati ovaj savez s Bogom „ovjeravajući“ jamstvo naroda da će biti poslušni Bogu i Njegovim zapovijedima te tako izraelski narod i Boga krv sada povezuje u savezni odnos (Elwell i Wesley Comfort 2001, 227).

Ovakvo simbolično zapečaćivanje saveza krvlju poput ovoga nije bilo neuobičajeno u praksi drevnih naroda gdje je katkada krv koja se koristila u sporazumu bila krv žrtve i ako bi bilo koja od ugovornih strana prekršila dogovor, neka bi joj bilo kao toj žrtvi (primjerice, vidimo određenu sličnost i sa sklapanjem saveza između Abrahama i Boga u Post 15,7-21), a katkada su dvije strane koje sklapaju nekakav sporazum ili savez pile krv jedna od druge i tako zapečatile svoj dogovor (MacArthur 2013, 134; Spence 2004a, 225).

U ovome Mojsijevu krvnome obredu pola od ukupne količine krvi koja je izlivena na žrtvenik predstavlja Boga i njegovu stranu dogovora dok je preostala krv „izlivena“ na narod i ona predstavlja njihovu stranu dogovora (ovo je jedini put u Starome zavjetu da je narod ovako poštropljen krvlju; Walvoord i Zuck 1983, 145) te su sada obje strane u jedinstvu krvne sveze. Obje su strane ustvari potpisale ugovor u krvi, a kad je krv u pitanju, uvijek se radi o životu i smrti, i njegovo će kršenje imati ozbiljne posljedice za prekršitelja. Keil i Delitzsch (2002, 424) zamjećuju kako je kod izlivanja krvi na žrtvenik životinjska krv zamijenila krv i život naroda koji je na žrtveniku predan Bogu, a s obzirom da se radi o istoj, jedinstvenoj krvi, škropljenjem je narodu taj život, sada obnovljen i očišćen, simbolično vraćen natrag.

Govoreći o dihotomiji života i smrti kod krvi u žrtvovanju, različita su tumačenja toga predstavlja li krv kod žrtvovanja ultimativno život, odnosno žrtvovanje života, ili je pak naglasak na nastupanju smrti. Naime, dok općenito prolijevanje krvi predstavlja prijelaz iz života u smrt, T. Renz (2001) smatra kako je kod obrednog žrtvovanja obrnuti proces: krv predstavlja prijelaz iz vladavine smrti u vladavinu života. U obredu pokajanja i iskupljenja krv podsjeća na to kako je životinja već dala svoj život i da daljnje prolijevanje krvi nije potrebno, što podsjeća na prvu Pashu (Izl 12,13.23). Stoga, prema ovom stajalištu, u žrtvenom se obredu prolijevanja krvi ultimativno radi o životu i naglašava se kako je, primjerice, žrtveno prolijevanje krvi nužno samo zbog toga kako bi se prolijevanjem krvi ustvari došlo do oslobađanja života, odnosno kako bi život bio prinesen kao žrtva te nije smrt ta koja je tu primarna, već život koji se prinosi (Taylor 1937, 54–55; Morris 1952, 216–227). Dakle, nije oduzimanje života ono što je uistinu važno, već davanje života jer krv nije smrt, već život (Morris 1955, 77; James 1933, 33). Drugo je pak stajalište kako je smrt ona koja je ključna, odnosno, nanošenje smrti, prekidanje života, usmrćivanje jer je primarno smrt ta koja donosi iskupljenje od grijeha, a ne nekakva „trajna prisutnost života dostupna za nekakvu drugačiju funkciju“ (Taylor 1937, 54–55; Morris 1952, 216–227). L. Dewar (1953, 206) pak smatra da koncepti života i smrti u krvi nisu suprotstavljeni koncepti, nego su obje ideje nužne za ispravno razumijevanje biblijskoga koncepta žrtve jer se život koji se polaže u smrti prinosi Bogu, što se čini kao dobar pokušaj „premošćivanja“ ovih dvaju suprotstavljenih stajališta, ove dihotomije života i smrti koju krv označava.

Međutim, ako gledamo na promatranu dinamiku života i smrti u krvi gdje je njezina funkcija čišćenja povezana sa životom, a onečišćavanja sa smrću, s obzirom da ovdje dolazi do čišćenja onoga za koga se prinosi žrtva od njegovih grijeha, i da taj na neki način dobiva novi život, prema toj analogiji ono što je ovdje ključno jest život, jednoga života žrtvovanoga za drugi život. Prema tome, u prolijevanju krvi nevine žrtve na žrtveniku život pobjeđuje smrt, čega je ultimativni dokaz, prema učenju Novoga zavjeta, prolivena krv Jaganjca Božjega

na žrtveniku križa koji je svojom prolivenom krvlju pobijedio vječnu smrt davši novi i vječni život svim dionicima njegove krvi.

2. Krv koja čisti i krv koja onečišćuje

Sagledavši značenja i značaj krvi u starozavjetnom kontekstu i različite druge aspekte krvi, u konačnici dolazimo do možda i njezinoga najzanimljivijeg, neobičnog i pomalo paradoksalnoga aspekta ili funkcionalnosti, gdje je ona u određenom kontekstu sredstvo čišćenja i posvećenja, a u nekom drugom kontekstu pak „onečišćivač“ koji onečišćuje i oskvrnjuje.⁴

Prije svega, potrebno je ponoviti da je Bog onaj koji suvereno propisuje i određuje u kojem će kontekstu krv kako funkcionirati i koju će ulogu imati, baš kao i za mnoge druge stvari propisane Njegovim Zakonom, ali ono što se može vidjeti na različitim primjerima u Starome zavjetu jest da krv funkcionira kao sredstvo čišćenja i posvećenja kada obnavlja, kada je korištena u kontekstu života, kada predstavlja i daje (novi) život. U suprotnome, kada predstavlja smrt, kada je dio mrtvoga tijela, kada je mrtva, ona je tvar koja onečišćuje i oskvrnjuje ono ili onoga koga dotiče ili ono ili onoga tko je dotiče. U daljnjem ćemo tekstu sagledati ove tvrdnje na nekoliko starozavjetnih primjera.

2.1. Krv koja čisti

Najvažniji naglasak funkcionalnosti krvi u Starome zavjetu jest da je ona, primarno, sredstvo posvećenja i čišćenja (Sperling 1992, 761–763) te smo se tako u dosadašnjem proučavanju pojma krvi u starozavjetnom kontekstu ponajviše ustvari bavili njezinom „pozitivnom stranom“ ili funkcijom, kada ona ultimativno predstavlja život, dakle, kada čisti i posvećuje. Tako smo na temelju Levitskog zakonika 17 govorili o krvi kao sredstvu okajanja koje donosi pomirenje između Boga i ljudi te obnovljeni život koji je očistila od nečistoće grijeha. Dakle, s obzirom da je Bog rekao da je krv život, da je u njoj život, da je ona život dan od Boga, Bog joj daje moć čišćenja (McCarthy 1969, 169), odnosno, konkretnije, određuje joj funkciju sredstva obrednoga čišćenja od nečistoća grijeha i propisuje u kojem kontekstu ona tako funkcionira.

U vezi s tim od Boga propisanim načinom i kontekstom, primjerice Levitski zakonik 17 potvrđuje nam da žrtvovanje životinje i prolijevanje njezine krvi samo po sebi neće imati učinak čišćenja ako nije sve učinjeno na od Boga propisanoj lokaciji, na žrtveniku pred Šatorom sastanka. Štoviše, ne samo da prolijevanje

4 Ono što je ovdje važno naglasiti, a na što ukazuje rabin Da-Don (2009, 276) govoreći općenito o obrednoj čistoći, odnosno nečistoći, jest da se tu ne radi o nekakvom „fiziološkom ili higijenskom stanju“ pojedinca, već „isključivo duhovnom stanju“.

krvi namijenjene kao prinos Bogu ako je učinjeno mimo žrtvenika neće dovesti do očišćenja, već će naprotiv uzrokovati odgovornost tog pojedinca za prolivenu krv i on treba biti kažnjen odstranjivanjem iz naroda. Zato K. C. Hanson (1993, 215–230) naglašava kako obred ovog čišćenja krvlju mora biti obavljen od strane „autoriziranog profesionalca“ na „autoriziranoj lokaciji“ ili će u suprotnome uzrokovati onečišćenje. Jedini „autorizirani“ način čišćenja moguć je na od Boga propisanom mjestu i na propisan način. Hanson, nadalje, dobro sažima kontekst krvi kada ona funkcionira kao ona koja čisti:

Životinjska krv korištena kod žrtvi viđena je kao agent čišćenja, kao deterdžent. Onečišćenost svećenika, vodstva, zajednice u cijelosti, ili svetišta, simbolično se čisti ispravnim izvođenjem obreda krvi. Točno određena krv (npr. junca ili jarca) kojom se obredno rukuje na propisani način i propisanim redosljedom (npr. prinesena, pošćropljena, u nju umoćeno) na propisanom mjestu (središnjem svetištu) od toćno određene osobe (aronovskog svećenika) uzrokuje oćišćenje nećistoće (1993, 215–230).⁵

Kako živjeti i šćtovati Boga, kako se ponašati u različitim situacijama i kontekstima, kao i što i kako treba ćiniti kod prinošnja žrtve i u drugim obredima, Bog detaljno i jasno propisuje Izraelcima u Starom zavjetu u mnogo navrata i na mnogo mjesta, a posebice u Levitskom zakoniku. I ono što je odmah uoćljivo jest da je u tome krv životinjskih žrtvi neminovni, a samim time i ključni element, da bi žrtva uopće bila moguća. Ako uzmemo u obzir sve ono što smo do sada govorili o krvi, onda to ni ne iznenađuje. No, osim same krvi koja se proljeva u ćinu žrtvovanja radi oćišćenja i posvećenja, pogledajmo malo i neke popratne obrede vezane uz krv koja ćisti i posvećuje.

Tako smo već ranije razmatrali Izlazak 24 i Mojsijev ćin šćropljenja naroda žrtvenom krvi pri ćemu je ustvari Bog krvlju oćistio narod i posvetio ga za svoj „sveti narod“ (Durham 2002, 344). Nešto kasnije, u Izlasku 29 ćitamo o posvećenju Arona i njegovih sinova za svećenićku slućžbu, i uz uobićajeno prinošnje žrtvi ovdje se pojavljuje još jedan popratni obred vezan uz krv (29,20–21). Bog propisuje Mojsiju obred koji treba napraviti kako bi posvetio Arona i njegove sinove za svećenike. Dakle, treba zaklati ovna i prije nego njegovu krv izlije na žrtvenik, treba im namazati resicu desnoga uha, palac na desnoj ruci i palac na desnoj nozi, zatim izliti krv na žrtvenik i uzeti od te krvi te pošćropiti im odjeću. Mazanje krvi na navedene ekstremitete ćin je posvećivanja i vjerojatno predstavlja oćišćenje krvlju od grijeha svih podrućja njihovih života, pa tako uho predstavlja posvećenje za poslućnost i slušanje svetih Boćjih rijeći, ruka predstavlja

5 “Animal blood used in sacrifices is seen as a purifying agent, a detergent. The pollution of the priests, leadership, community as a whole, or sanctuary is symbolically cleansed by the right performance of the blood ritual. The correct blood (e.g., bull or goat) ritually manipulated in the prescribed manner and sequence (e.g., offered, sprinkled, dipped in) in the prescribed location (central sanctuary) by the correct person (Aaronide priest) effects purgation of pollution.”

posvećenje za svetost u djelovanju i služenju, a noga predstavlja posvećenje za hod u svetosti i služenju Bogu (MacDonald 2016, 119; Walvoord i Zuck 1983, 153; Carson 1994, Exod 29:1). Mješavina krvi i ulja kojom se posvećuje njihova odjeća ustvari je pomazanje njihove službe i posveta njihove „radne odjeće“ koja predstavlja svećeničku službu koju će obavljati (Janzen 2000, 361), gdje vidimo sličnost i s Izlaskom 24 u Mojsijevu posvećivanju naroda krvlju u sveti savez s Bogom. Škropljenje odjeće krvlju ujedno je i način kojim ih se na fizički vrlo vidljiv način označava kao one koji su pročišćeni i posvećeni za obavljanje službe Bogu (Walton, Matthews i Chavalas 2000, 112). Prolivena krv nevine žrtve sveta je i ona je pobjeda nad smrću Arona i njegovih sinova, njihovi su životi sada pročišćeni i vraćeni im da budu posvećeni za služenje Bogu (Spence 2004a, 296).

Primjere posvećivanja i čišćenja krvlju vidimo i na drugim mjestima u Starome zavjetu, ali ovdje se sada ne posvećuju ljudi, već predmeti, odnosno prostor. Tako, primjerice, u Levitskom zakoniku 8 imamo paralelu s Izlaskom 29, s time da nam je sada u fokusu čišćenje i posvećenje žrtvenika koje se izričito spominje (Lev 8,15), gdje vidimo Mojsija kako krvlju žrtve čisti žrtvenik i posvećuje ga, vršeći tako na njemu obred pomirenja između Boga i naroda. Od čega ga čisti i zašto ga ponovno posvećuje ako ga je već prije toga posvetio uljem (Lev 8,11)? Razlog je tome što je netom prije toga žrtvenik onečišćen grijesima svećenika koji su bili položeni na žrtvu okajnicu i „izliveni“ na žrtvenik, stoga ga je potrebno očistiti i ponovno posvetiti, ali ovaj put krvlju te tako dovršiti obred pomirenja (Keil i Delitzsch 2002, 546). Komplementarno, u Levitskom zakoniku 16,16-19 vidimo i kako se na Dan pomirenja isti krvni obred vrši nad žrtvenikom, odnosno cijelim svetištem, „zbog nečistoća Izraelaca, zbog njihovih prijestupa i svih njihovih grijeha“ (Lev 16,16). T. Renz kod ovog obreda čišćenja vidi krv kao sredstvo koje čisti svaku nečistoću koja onečišćuje svetost svetišta i žrtvenika, što J. Milgrom naziva „obrednim deterdžentom“ i smatra kako krv sama u sebe upija grijeh i sama tako postaje nečistom dok N. Kiuchi pak dodaje kako krv ukazuje na prijelaz iz vladavine smrti i nečistoće u vladavinu života i svetosti (Renz 2001; Kiuchi 1987; Milgrom 1991).

I u konačnici, na još jednom primjeru iz Levitskog zakonika 14,33-57 gdje se govori o gubi u kući vidimo u 14,52-53 kako se krvlju žrtvovane ptice škropi kuća i tako čisti od grijeha, gdje, dakle, krv tu opet ima svoju funkciju čišćenja od grijeha i dio je obreda pomirenja. Možda bismo mogli reći da je krv u ovom slučaju pobjeda života nad duhovnom smrću koja je uzrokovana grijehom, ali i pobjeda života nad fizičkom smrću koju može uzrokovati guba kao smrtonosna bolest.

U sljedećem ćemo dijelu ovoga članka, koji je ujedno i posljednji, ukratko sagledati nekoliko primjera krvi u Starome zavjetu kada je ona „negativni reagens“, odnosno kada ne funkcionira kao sredstvo očišćenja i posvećenja, već naprotiv kao sredstvo onečišćenja i oskvrnjenja.

2.2. *Krv koja onečišćuje*

Krv je primarno čista i sveta, ona je život i daje život, sredstvo je pomirenja i blagoslova za grešnike, ali isključivo u striktno od Boga propisanim okvirima. Tako smo ranije na temelju Levitskog zakonika 17,1-9 uvidjeli kako krv u neispoštovanom od Boga propisanom kontekstu vrlo lako može dobiti u potpunosti oprečnu funkciju od željene, umjesto da čisti, ona onečišćuje, pa čak i osuđuje pojedinca koji je u doticaju s njom, koji ju je prolio. A ako ostanemo još malo u istome poglavlju Levitskoga zakonika, vidimo u redcima 15-16 kako bi onaj tko bi jeo meso životinje koja je uginula ili je ubijena od drugih životinja bio zbog toga onečišćen i morao je biti očišćen pranjem svoje odjeće i kupanjem u vodi. Ako to ne bi napravio, bio bi kriv za krv i život te životinje. Uginula životinja, naravno, nije bila prikladna za žrtvu, a upitno je koliko je i prikladna za jelo (recimo, u Pnz 14,21 to je kasnije Izraelcima zabranjeno), a onečišćenost pojedinca do koje je ovdje došlo uzrokovana je „doticanjem“ smrti, mrtvoga tijela, „mrtve krvi“, tijela životinje iz koje nije istekla krv. Također, na više smo starozavjetnih primjera vidjeli kako je blagovanje krvi striktno zabranjeno, gdje u tim slučajevima vidimo dvostrano funkcioniranje krvi: čovjek se blagovanjem krvi krvlju onečišćuje, ali štoviše on sam svojim takvim iskazanim nepoštovanjem prema krvi ustvari „onečišćuje“, odnosno oskvrnjuje, samu krv i njezinu životnu svetost.

Nadalje, uzaludno je prolijevanje krvi, pogotovo čovjekove, oskvrnuće krvi i života koji nosi, ali i oskvrnuće i onečišćenje zemlje na koju je krv prolivena. Tako je već Abelova krv u Postanku 4,10-11 „vikala iz zemlje“ koja je „rastvorila usta da proguta krv“, a tko „prolije krv čovjekovu, njegovu će krv čovjek proliti“ (Post 9,6). Upravo Brojevi 35,31-34 govore o tome, o krvoproliću (ESV, NAS: „krvi“) koje oskvrnjuje (ESV, NAS: „onečišćuje“) i obeščašćuje zemlju usred koje boravi Bog koji prebiva među svojim narodom (Br 35,34) te da je cijena pomirenja za tu prolivenu krv i sredstvo čišćenja zemlje ustvari krv onoga tko ju je prvi prolio. Ukoliko zemlja ne bude očišćena krvlju krivca za nevinu krv, životom krivca za nevini život (obrnuti postupak nego kod prinošenja žrtvi gdje se nevinu krv prinosi za krivca), Bog više neće moći tamo prebivati (Walton, Matthews i Chavalas 2000, 170; MacArthur 2005, 192). Stoga, s obzirom da se u ovim primjerima radi o prolijevanju krvi koje je ustvari ubojstvo, neovlašteno oduzimanje tuđeg života, ova krv onečišćuje i oskvrnjuje jer predstavlja smrt.

U nastavku pogledajmo još dva zanimljiva, složena i pomalo intrigantna starozavjetna primjera gdje krv funkcionira kao onečišćivač: jedan je krv kod rađanja, a drugi je menstrualna krv. Razmotrimo prvo menstrualnu krv. Dakle, Levitski zakonik 15,19-30 detaljno propisuje kako se žena ima ponašati za vrijeme svojega genitalnog krvarenja i nakon njega. Ono što je više puta ovdje naglašeno jest da je žena zbog svojega krvarenja nečista i da je u biti nečisto što god ili koga god bi za vrijeme svojega krvarenja dotakla ili tko god bi dotakao ono što je ona dotakla. Uz to, ako bi se to krvarenje pojavilo mimo uobičajenoga mjesečnog ci-

klusa ili ako bi se nastavilo dulje od uobičajenog, po završetku krvarenja morala je prinijeti kao žrtvu dva goluba ili golubice kako bi svećenik nad njom obavio obred pomirenja pred Bogom, „za njezino nečisto krvarenje“. Ako pogledamo Levitski zakonik 15,1-18 vidjet ćemo da su gotovo isti propisi i za muškarce koji imaju nekakav spolni izljev iz svojeg tijela, a koji nije sjemeni (vjerojatno se radi o nekakvim veneričkim zaraznim bolestima i infekcijama spolnih organa poput gonoreje koja uzrokuje infekcijske izlučevine koje mogu trajati duže vremena; Fleming 1994, 58; Carson 1994, Lev 15:1).

No, vratimo se na ženska genitalna krvarenja koja su nam u fokusu. Dakle, žena je zbog svojih menstrualnih krvarenja nečista sedam dana, ali ne treba nakon menstruacije prinijeti žrtvu, već to mora učiniti samo onda kada su njezina genitalna krvarenja dulja ili mimo uobičajenih mjesečnih ciklusa za koje je potrebno nakon proteka sedam dana čišćenja od prestanka krvarenja obaviti i obred pomirenja pred Bogom (Lev 15,25-30). Budući da poput muškarca koji ima izljev i žena ovdje zbog svojega krvarenja mora prinijeti identične žrtve, čini se da se onda ne radi o tome da je ona na neki način posebno „kriva“ za tu prolivenu krv kao da je njezino prolijevanje ona sama izravno ili namjerno uzrokovala pa da zbog toga mora prinijeti žrtvu, ali unatoč tome ta krv mora biti okajana i pomirena propisanim obredom. Također, i dalje ostaje činjenica da je nečista i zbog svojih menstrualnih krvarenja koja nisu nekakva zarazna bolest, već prirodni tjelesni ciklus, kao i zbog onih krvarenja koja mogu biti povezani s bolešću. Teško je dati u potpunosti jasno objašnjenje zašto je to tako osim zato što Bog tako propisuje postupanje kod izljeva ljudskih tjelesnih tekućina, i žena i muškaraca.

Međutim, žensku je genitalnu krv moguće tumačiti i na način da je povezana sa smrću u smislu da krvarenje ukazuje na činjenicu da nije došlo do začeća u ženskim reproduktivnim organima, odnosno da nije nastupio život (Janowitz 2015, 195; Walton, Matthews i Chavalas 2000, 129). To bismo mogli na neki način povezati i s tezom da krv onečišćuje onda kada je asocirana sa smrću, što se ovdje donekle može učiniti, a što je posebno evidentno kod, primjerice, spontanoga pobačaja gdje se prekida tijek razvoja života, nastupa smrt, a dolazi i do genitalnoga krvarenja mimo uobičajenoga mjesečnog, za što bismo mogli reći da spada pod navedene zakonske odredbe.

I u konačnici, dolazimo do posljednjega starozavjetnog primjera krvi koja onečišćuje, koji je u biti blisko povezan s prethodnim te ćemo na temelju Levitskog zakonika 12,1-8 ukratko razmotriti starozavjetnu zakonsku odredbu o nečistoći žene uzrokovanoj porođajnom krvlju, što je opet, dakle, vid ženskoga genitalnog krvarenja. Ukratko, kada žena rodi muško dijete, nečista je sedam dana kao kad ima menstruaciju, ali i još dodatnih 33 dana treba s čistiti od svoje krvi, a kada rodi žensko dijete, nečista je 14 dana i još dodatnih 66 dana. Nakon toga mora prinijeti žrtvu paljenicu i žrtvu okajnicu da bi nad njom svećenik izvršio obred pomirenja i da bi bila „očišćena od svoga krvarenja“.

Kao i kod ranije navedenih slučajeva ženskih genitalnih krvarenja, i ovdje je izrazito teško dati točno objašnjenje zašto je žena nakon poroda nečista (od svojega krvarenja), pogotovo jer je rađanje donošenje novoga života na svijet, ali moguće je da se ovdje radi o nečistoći grijeha koja je prisutna kod čovjeka već kod njegova začeća i rođenja (Ps 51,7; Fleming 1994, 57; MacDonald 2016, 136) i da je zbog toga čovjek ustvari „rođen u smrt“, ne samo neminovnu fizičku, već i duhovnu sve dok ne bude pomiren s Bogom po krvi žrtve. Naravno, to ne znači da je sam čin začeća ili rađanja grešan, nečist ili nemoralan, već se to odnosi na iskonsku grešnost čovjeka i njegove prirode (Carson 1994, Lev 12:1).

Također, ono što dodatno nije jasno jest i to zašto je za rođenje ženskog djeteta vrijeme onečišćenosti i vrijeme čišćenja dvostruko. Razlog je možda u tome što se pretpostavlja da će žensko dijete jednoga dana kada odraste i samo imati vlastite menstruacije, odnosno da će i samo rađati djecu, što Eyzaguirre naziva svojevrsnim „rađanjem u stanju predmenstrualne nečistoće“ te možda zato majka ženskoga djeteta prolazi dvostruki period onečišćenosti i čišćenja (Eyzaguirre 2008, 48; Carson 1994, Lev 12:1; Mays 1996, Lev 12:1). Jedno od tumačenja jest i to da je dječak, za razliku od djevojčice, očišćen obredom obrezanja na osmi dan od rođenja tako da majka mora proći kroz vrijeme čišćenja samo za sebe, a ne i za njega (Criswell 1997, Lev 12:2). Međutim, ovdje s obzirom na temu ovoga članka treba naglasiti da iako obred obrezanja uistinu jest obred koji podrazumijeva krv, u Starome zavjetu izričito ne vidimo da je obrezanje kao vid krvnoga obreda ujedno i obred čišćenja koje je učinjeno krvlju, već eventualno kao odstranjivanje tjelesne „nečistoće“ u vidu kože muškoga organa koje možda može biti simbolično tumačeno kao nekakvo duhovno čišćenje. Zbog toga obred obrezanja uostalom nije ni obuhvaćen ovim člankom.

Neki teolozi sugeriraju da se kod porođajne nečistoće žene možda radi i o podsjećanju i naglasku na tome da je žena (Eva) bila prva po kojoj je grijeh ušao u svijet (Elwell 1996, Lev 12:1; MacArthur 2005, 150). No, moguće je da su ovi propisi za ženu čisto praktične zdravstvene naravi gdje Bog, kao uostalom i kod drugih ženskih genitalnih krvarenja, čuva zdravlje žene, a kod poroda i djeteta tako što ih sklanja iz zajednice i propisuje nužno vrijeme oporavka za ženu (što drži podalje i njezina supruga od seksualne aktivnosti), a dijete čuva od posjetitelja i eventualnih drugih prenosivih bolesti, što je ujedno i nekakva praksa kod današnjih roditelja i novorođenčadi da iz predostrožnosti nemaju vanjskih posjetitelja barem 30-40 ili više dana.

Kako god, žena je nakon porođaja nečista zbog svoje porođajne krvi i mora nad njom biti izvršen obred pomirenja popraćen prinošenjem propisane žrtve okajnice i žrtve paljenice. Tu valja naglasiti da ona ne prinosi žrtvu za novorođeno dijete, već za sebe zbog svoje krvi, ali poprilično je nejasno što je točno njezina krivica vezana uz tu krv da bi ona morala biti okajana i pomirena. Tako se teolozi-komentatori ovih redaka uglavnom zadržavaju na pokušaju objašnjavanja

razloga ženine nečistoće i dvostruke duljine čišćenja u slučaju ženskoga djeteta dok precizan razlog za nužnost pomirenja uglavnom ostaje nedorečen. Pokušaji tumačenja raznoliki su, od nekakvih krvnih demona koji žele ukrasti novorođenče, same činjenice da se radi o ženi po kojoj je ušao grijeh u svijet i Evinu nasljeđu koje nosi, do toga da je rađanjem među narodom nekako kontaminirala žrtvenik pa stoga mora prinijeti žrtvu kako bi bila pomirena i očišćena. No, R. S. Hess predlaže mogući razlog toga koji je u biti slično primjenjiv i na menstrualnu krv ili na muškarčevo sjeme, a koji na neki način ide i u prilog tezi ovoga članka, gdje on smatra da u samome činu izlučivanja ovih tjelesnih tekućina nije ništa grešno niti je zbog toga grešna osoba koja ih izlučuje, ali je tu problematično gubljenje ili rasipanje ovih životnih tekućina koje su povezane s plodnošću i rađanjem, dakle sa životom, te one zato kada nisu u funkciji toga onečišćuju. Konkretnije, Hess u porođajnoj krvi vidi životnu tekućinu koja je do maloprije bila životnom hranom novoga života (prema: Longman i Garland 2008, Lev 12:6-8), a koja to sada više nije, postaje „mrtvom“ jer više ne izvršava svoju primarnu životnu funkciju i tako postaje onečišćivačem.

Na koncu, ono što je ovdje primarni razlog ženine porođajne nečistoće i nužnosti pomirenja jest to da je ovo od Boga propisan kontekst u kojemu krv ima funkciju onečišćivača. Također, vidjeli smo da je rađanje na neki način moguće povezati i s grijehom i onečišćenjem čovjeka te neminovnom fizičkom, ali i duhovnom smrću uzrokovanom tim grijehom, pa bi to također mogao biti eventualni razlog zašto krv kod poroda funkcionira kao onečišćivač unatoč tome što se ovdje radi o rađanju novoga fizičkoga života. Možda je razlog u tome što se radi o tjelesnome, odnosno fizičkome životu grešnoga bića, iako tek rođenoga, ali unatoč tome po naravi grešnoga čovjeka, kojeg je majka donijela na svijet i za to je „kriva“, kao da je i „kriva“ što mu je rađanjem „prenijela“ grijeh i smrt, dok duhovno oživljavanje, (nanovo)rođenje i život toga djeteta tek treba nastupiti nakon što ono postane dijelom izraelskoga naroda i dionikom njegova religijskog sustava utemeljenoga na krvi koja čisti od grijeha i daje novi (duhovni) život.

Zaključak

Pojam krvi, njegovo značenje i značaj u Bibliji, iznimno je složen i slojevit, ali i iznimno zanimljiv jer su uistinu brojni teološki i drugi aspekti krvi kojima se moguće baviti. No, s obzirom da u opsegu jednoga članka nije moguće obuhvatiti sve te aspekte glavni je cilj ovoga članka bilo predstaviti pojam krvi u jednom njezinom aspektu, naime krv koja je nekada u funkciji čišćenja, a nekada onečišćenja. Međutim, da bismo se time mogli baviti, prije svega je bilo važno ustanoviti što krv predstavlja Bogu, što On sam kaže da krv predstavlja Njemu i što treba predstavljati ljudima, pa je zato bilo važno pojasniti poveznicu između Boga, krvi

i života. Nadalje, kako je Bog u više navrata izričito zabranio blagovanje krvi, to je očigledno važna zapovijed te je stoga trebalo vidjeti zašto je to tako. Također, budući da je žrtveni sustav kraljeznica židovskoga religijskoga sustava, a krv u toj slici njezina koštana srž, bilo je potrebno sagledati što krv predstavlja u tome sustavu, što ona radi, koja je njezina uloga i funkcija.

Dakle, teza koja pokušava dati odgovor na pitanje krvi koja čisti i onečišćuje postavljena je na dvije razine. Prva je razina ta da je Bog onaj koji propisuje kontekst funkcioniranja krvi, kao što određuje/propisuje i koje su životinje čiste za jelo, a koje nečiste (Lev 11), On određuje što je sveto, a što je nesveto. Možda se ovako postavljena teza može činiti prejednostavnom, ali ona je utemeljena na Božjoj Riječi, riječima koje sam Bog izgovara te je kao takva autoru ovoga članka činjenična, obvezujuća i autoritativna. Na drugoj se pak razini ove teze, koja pokušava dokučiti i razumski dati odgovor zašto je to Bog baš tako propisao, tvrdi kako je kod razumijevanja krvi kao sredstva čišćenja moguće pronaći povezanost sa životom, odnosno u kontekstu čišćenja krv ultimativno predstavlja život dok pak tamo gdje krv ultimativno predstavlja smrt ona funkcionira kao onečišćivač. Utemeljenost smo navedene teze pokušali sagledati i na odabranim starozavjetnim primjerima gdje smo mogli vidjeti da je uistinu moguće, negdje izravnije, negdje manje izravno, asociirati krv koja čisti kao onu koja u konačnici predstavlja život, a krv koja onečišćuje kao onu koja ima povezanost sa smrću, odnosno koja ima ultimativno značenje smrti.

Ako teološki promišljamo malo šire, recimo iz perspektive teologije u kojoj se sakrament poima vanjskim znakom kojim Bog posreduje svoju milost, mogli bismo reći da Bog krvi određuje stanovitu „sakramentalnost“ gdje krv kao zemaljska tvar u od Boga propisanom kontekstu dobiva svoju sakralnu ili sakramentalnu dimenziju. I zaista, u pozitivnom aspektu krvi koja čisti Bog uistinu po krvi žrtve prinesene na žrtveniku posreduje svoju milost pojedincu, njegovoj obitelji ili narodu, milost posvećenja, oprostjenja grijeha i obnovljenoga života. Primjerice, sličnost možemo vidjeti u sakramentu euharistije gdje tvari kruha i vina u kontekstu sakramenta prestaju biti običnom tvari i fizičkom hranom te postaju sakramentalnim i sakralnim elementima (štoviše, u katoličkom poimanju čak i stvarnim tijelom i krvlju), odnosno duhovnom hranom. Pa i kod drugog sakramenta, krštenja, vidimo da je u njemu slična kontekstualna situacija s vodom koja je kao tvar mimo konteksta sakramenta obična voda koju možeš piti ili se u njoj oprati ili okupati dok kod krštenja u ime trojstvenoga Boga, ovisno o teološkoj perspektivi, predstavlja savez s Bogom, postajanje dijelom Crkve/Božjega naroda, čišćenje od grijeha, smrt staroga čovjeka i uskrsnuće novoga, novi život i sl. Ili pak, primjerice, ulje, koje je samo po sebi dodatak prehrani, ali koje kod moljenja za bolesne (ili u katoličkom poimanju u sakramentu bolesničkog pomazanja), odnosno kod pomazivanja bolesnih uljem i molitve za njih, dobiva sakralno/sakramentalno značenje. No, ipak je zanimljivo da, za razliku od svih ovih nave-

denih primjera, jedino krv ima tako izrazitu dvojaku oprečnu funkcionalnost i značenje, koje može biti i „pozitivno“ i „negativno“, i da čisti i da onečišćuje.

Na kraju, ostaje nadanje da će ovaj članak dati barem mali doprinos (re)konstrukciji nečega što bismo mogli nazvati, ako već nije prikladno „krvavom teologijom“, onda barem teologijom krvi jer krv u starozavjetnome biblijskome tekstu i kontekstu ima široke teološke implikacije koje su važne za bolje razumijevanje židovskih temelja na kojima je nadograđena kršćanska teologija, za bolje razumijevanje pojedinih kršćanskih vjerovanja i doktrina, ali i za bolje razumijevanje vlastitoga spasenja i odnosa s Bogom, kao i kršćanskog bogoštovlja i bogoslužja općenito.

Popis literature

- Balentine, Samuel E. 2002. *Leviticus*. Louisville: John Knox Press.
- Brichto, Herbert Chanan. 1976. On Slaughter and Sacrifice, Blood and Atonement. *Hebrew Union College Annual* 47: 19–55.
- Carson, D. A., ur. 1994. *New Bible Commentary: 21st Century Edition*. Leicester: Inter-Varsity Press. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Clippinger, Walter G. 1999. Blood. U: James Orr, ur. *The International Standard Encyclopedia: 1915 Edition*. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Criswell, W. A., ur. 1997. *Believer's Study Bible*. Nashville: Thomas Nelson. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Da-Don, Kotel. 2009. *Židovstvo: život, teologija i filozofija*. Zagreb: Profil.
- Dewar, Lindsay. 1953. The Biblical Use of the Term "Blood". *The Journal of Theological Studies* 4 (2): 204–208.
- Durham, John I. 2002. *Word Biblical Commentary: Exodus*. Dallas: Word. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Elwell, Walter A., ur. 1996. *Evangelical Commentary on the Bible*. Grand Rapids: Baker Book House. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Elwell, Walter A. i Philip Wesley Comfort, ur. 2001. *Tyndale Bible Dictionary*. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Essert, Mario i Anđelko Katalenić, ur. *Biblija*, ver. 4.5. Copyright KS, Zagreb 2002.-2014.

- Eyzaguirre, Amelia Caron. 2008. Nephesh: An Ethnography of Israelite Purity Laws. *Senior Thesis Projects*. https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=utk_interstp5 (pristupljeno 26. ožujka 2021.).
- Fleming, Don. 1994. *Concise Bible Commentary*. Chattanooga: AMG Publishers. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Freeman, James M. i Harold J. Chadwick. 1998. *Manners and Customs of the Bible*. North Brunswick: Bridge-Logos Publishers.
- Hanson, K. C. 1993. Blood and Purity in Leviticus and Revelation. *Listening: Journal of Religion and Culture* 28: 215–230.
- Hartley, John E. 2002. *Word Biblical Commentary: Leviticus*. Dallas: Word. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Hayford, Jack W. 1995. *Hayford's Bible Handbook*. Nashville: Thomas Nelson Publishers. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- James, E. O. 1933. *Origins of Sacrifice: A Study in Comparative Religion*. London: John Murray.
- Janowitz, Naomi. 2015. Rereading Sacrifice: The Semiosis of Blood. *Signs and Society* 3 (2): 193–208.
- Janzen, Waldemar. 2000. *Exodus*. Waterloo: Harald Press. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Keil, C. F. i Franz Delitzsch. 2002. *Commentary on the Old Testament*. Peabody: Hendrickson. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006.
- Kiuchi, Nobuyoshi. 1987. *The Purification Offering in the Priestly Literature: Its Meaning and Function*. Sheffield: JSOT Press.
- Lee, Allison. 2019. Shades of Meaning: Color in Other Cultures. *Pepperdine University Graphic*, 2. prosinca 2019. <https://pepperdine-graphic.com/shades-of-meaning-color-in-other-cultures/> (pristupljeno 25. siječnja 2021.).
- Libronix Digital Library System 3.0. Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Longman, Tremper i David E. Garland, ur. 2008. *The Expositor's Bible Commentary – Revised Edition: Genesis-Leviticus*. Grand Rapids: Zondervan.
- Lyon, Robert W. 1988. Blood. U: Walter A. Elwell i Barry J. Beitzel, ur. *Baker Encyclopedia of the Bible*, 366. Grand Rapids: Baker Book House. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.

- MacArthur, John, ur. 2005. *The MacArthur Bible Commentary*. Nashville: Thomas Nelson.
- _____. 2013. *The MacArthur Study Bible: New International Version*. Nashville: Thomas Nelson.
- MacDonald, William. 1995. *Believer's Bible Commentary*. Nashville: Thomas Nelson.
- _____. 2016. *Believer's Bible Commentary*. 2. izdanje. Nashville: Thomas Nelson.
- Mays, James L., ur. 1996. *Harper's Bible Commentary*. San Francisco: Harper and Row. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- McCarthy, Dennis J. 1969. The Symbolism of Blood and Sacrifice. *Journal of Biblical Literature* 88 (2): 166–176.
- _____. 1973. Further Notes on the Symbolism of Blood and Sacrifice. *Journal of Biblical Literature* 92 (2): 205–210.
- Milgrom, Jacob. 1991. *Leviticus 1-16*. New York: Doubleday.
- Morris, Leon. 1952. The Biblical Use of the Term "Blood". *The Journal of Theological Studies* 3 (2): 216–227.
- _____. 1955. The Biblical use of the Term "Blood". *The Journal of Theological Studies* 6 (1): 77–82.
- The Open Bible: New King James Version*. 1998. Nashville: Thomas Nelson Publishers. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Pack, F. P. 2005. Blood. U: Charles F. Pfeiffer, Howard Frederic Vos i John Rea, ur. *The Wycliffe Bible Encyclopedia*. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Potts, Donald R. 2000. Blood. U: David Noel Freedman, Allen C. Myers i Astrid B. Beck, ur. *Eerdmans Dictionary of the Bible*, 193. Grand Rapids: W. B. Eerdmans.
- Renz, T. 2001. Blood. U: T. Desmond Alexander i Brian S. Rosner, ur. *New Dictionary of Biblical Theology*. Downers Grove: InterVarsity Press. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Reyburn, William D. i Euan McG Fry. 1997. *A Handbook on Genesis*. New York: United Bible Societies. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Rooker, Mark F. 2000. *Leviticus*. Nashville: Broadman and Holman Publishers.

- Schwartz, Baruch. 1991. The Prohibitions Concerning the “Eating” of Blood in Leviticus 17. U: Gary A. Anderson i Saul M. Olyan, ur. *Priesthood and Cult in Ancient Israel*, 34–66. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Spence, Henry D. M, ur. 2004a. *The Pulpit Commentary: Exodus*. Svezak 2. Bellingham: Logos Research Systems. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- _____. 2004b. *The Pulpit Commentary: Genesis*. Bellingham: Logos Research Systems. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Sperling, S. David. 1992. Blood. U: David Noel Freedman, ed. *The Anchor Bible Dictionary: A-C*, 761–763. New York: Doubleday. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Taylor, Vincent. 1937. *Jesus and His Sacrifice. A Study of 45 the Passion-Sayings in the Gospels*. London: Macmillan and Co.
- Walton, John H., Victor H. Matthews i Mark W. Chavalas. 2000. *The IVP Bible Background Commentary: Old Testament*. Downers Grove: InterVarsity Press.
- Walvoord, John F. i Roy B. Zuck, ur. 1983. *The Bible Knowledge Commentary*. Colorado Springs: David C. Cook. U: Libronix Digital Library System 3.0, Copyright 2000-2006 Libronix Corporation.
- Weisman, Charles A. A Handbook of Bible Law – Food and Health Laws. <http://www.giveshare.org/BibleLaw/lawhandbook/14.html> (pristupljeno 11. prosinca 2021.).

Dalibor Kraljik

The Notion of Blood in the Old Testament: Blood That Purifies and Blood That Defiles

Abstract

The central notion explored in this article is the notion of blood and its role, meaning, and significance in the Old Testament. The author tries to answer how blood can be seen as the means of purification or consecration in some Old Testament contexts, but elsewhere as a polluting or defiling substance, and offers a two-level answer. On the first level of his thesis, he believes the context of the

functioning of blood to be prescribed by God, while on the second level, attempting to explain the mentioned claim, he argues that regarding blood there exists a certain dichotomy of life and death. Namely, when blood ultimately represents life, it functions as a means of purification and consecration, and when it ultimately represents death, it becomes the substance that pollutes or defiles. To support his thesis, the author gives interpretations and conclusions about the theological implications of certain Old Testament texts and the accompanying examples which point to them. The article is divided into two basic parts. The first part presents the notion of blood in the Old Testament through themes of the blood–life relation, the prohibition of eating of blood, and the place of blood in the Old Testament sacrificial system. The second part is an analysis of specific Old Testament examples showing blood that purifies and consecrates or blood that defiles and pollutes.